

Poročilo o politikah

Loughborough
University

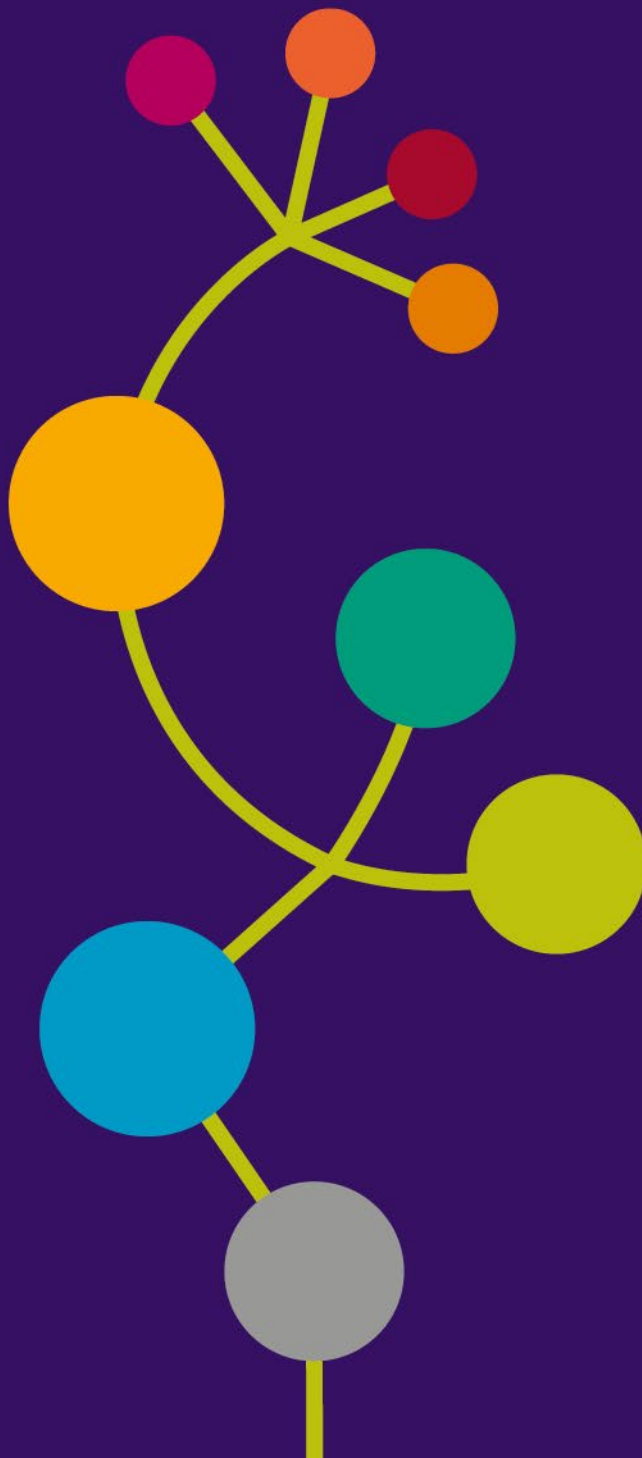
Peace Institute

Institute for Contemporary Social and Political Studies

universität
wien

Odpor novinark in novinarjev grožnji komunikacijskega avtoritarnega populizma: nevarnosti, strategije soočanja in ostale ugotovitve projekta POPBACK

Poročilo o politikah

Nevarnost vzpona avtoritarnega populizma

Vzpon in vztrajnost avtoritarnega populizma po vsem svetu predstavljata globalni izziv za novinarstvo. Populistični napadi na novinarske medije in na novinarke ter novinarje ogrožajo svobodo, pluralnost in avtonomijo tiska s tem pa tudi temelje delujoče demokracije. Novinarski mediji, ko opravijo svojo nadzorno vlogo, razkrivajo netransparentna dejanja političnih predstavnikov in zahtevajo njihovo odgovornost, obenem pa so ključni za informiranost državljanek in državljanov.

V tem kontekstu je bil cilj projekta POPBACKⁱ preučiti mehanizme, ki jih avtoritarni populist izkoristijo ali vpeljejo zato, da bi lažje politično obvladali medije. Cilj projekta je hkrati tudi identificirati različne »strategije spoprijemanja« ali soočanja z avtoritarnim populizmom in pomagati oblikovati strategije, ki bi okrepile demokratični odpor političnim poskusom podrejanja medijev. Analiza vključuje Avstrijo, Hrvaško in Slovenijo – tri države članice Evropske unije (EU) z različnimi in vznikajočimi avtoritarnimi populističnimi težnjami – ter Madžarsko kot najvidnejšim primerom iliberalne antipluralistične politike z močnim voditeljem v EU. V analizo je vključena tudi Turčija, država, ki ni članica EU, a nakazuje tisto smer razvoja avtoritarnega populizma, znotraj katere se mediji in komunikacijski sistemi korenito preoblikujejo ravno zaradi avtoritarne populistične oblasti.

Pričujoči dokument podrobneje pojasnjuje omenjene nevarnosti s poudarkom na naslednjih področjih:

Osebni politični napadi: Ena od strategij avtoritarnih populističnih vlad, ki pripomore k povečanemu nadzoru nad medijskimi delavci in delavkami, so osebni napadi na posameznike in posameznice pa naj gre za izključitve iz delovnih kolektivov, tožbe in celo fizične telesne napade.

Cenzura in manipulacija z vsebino: Avtoritarni populist na oblasti ubirajo tudi vrsto prikritih strategij cenzure, ena takšnih je onemogočanje dostopa do pomembnih podatkov in informacij kritičnim novinarkam_jem, druga strategija pa so pritiski na urednice in urednike, z namenom vplivati na medijsko vsebino.

Lastništvo in zaposlovanje: Tretja strategija, ki krepi vladni nadzor nad celotnim medijskim poljem, je lastništvo medijev, ki jih obvladujejo z vlado povezani gospodarstveniki. Nadzor nad lastništvom medijev avtoritarnim populistom omogoča, da z ukinjanjem programov, z ukinjanjem medijev ali grožnjami z odpuščanjem novinark_jev odstranijo kritične glasove iz medijskega polja.

V nadaljevanju predstavljamo ključne ugotovitve in predloge medijskih delavcev in delavk iz petih analiziranih držav o tem, kako se spopasti soočiti z omenjenimi grožnjami in nevarnostmi.

Poročilo o politikah

Raziskava v okviru projekta POPBACK

Raziskali smo, kako populistni na oblasti vplivajo na novinarsko delo. Zanimala so nas stališča novinark in novinarjev v različnih nacionalnih kontekstih, zato smo opravili 97 intervjujev z novinarji, uredniki in menedžerji v Avstriji, na Hrvaškem, Madžarskem, v Sloveniji in Turčiji. Poročilo navaja spoznanja in lekcije, pridobljene s pomočjo poglobljenih intervjujev, pri čemer se osredotočamo na mehanizme, ki zavirajo vplive avtoritarnega populizma na novinarstvo in novinarske prakse.

Strategije soočanja s komunikacijskim avtoritarnim populizmom

Osebni politični napadi

Novinarke in novinarji so identificirali niz politično motiviranih napadov, v katere so posredno ali neposredno vključeni populistični politiki ali njihovi podporniki. Pogosto strategije proti novinkam in novinarjem, kritičnim do politikov, vključujejo javno **diskreditacijo**, **zamejitve dostopov** do tiskovnih konferenc, političnih izjav in drugih novinarskih dogodkov ter diskreditacijo ali **nadlegovanje na spletu**, najpogosteje prek družbenih omrežij.

Pravni ukrepi in tožbe so prav tako mehanizem pritiska na novinarke_je in njihovo delo. Tožbe so mehanizem zavlačevanja z dolgotrajnimi sodnimi postopki, zato da se onemogoči poročanje o določeni temi ali osebi; to se dogaja predvsem v Avstriji, na Madžarskem in v Sloveniji, čeprav sodišča praviloma odločijo v prid novinarjev, kadar so v njihovem delu upoštevani vsi novinarski standardi. V Turčiji, najbolj skrajnem primeru komunikacijskega avtoritarizma, se takšni napadi lahko končajo z zaporno kaznijo. V intervjujih na Hrvaškem in v Turčiji so novinarji in novinarke občasno omenjali tudi **fizične napade**, ki so bili večinoma zamejeni na ustrahovanje s policijskimi racijami.

Strategije soočanja: V boju proti tovrstnim napadom mnogi novinarji in novinarke opozarjajo na vlogo nacionalnih in mednarodnih sindikatov ter poklicnih novinarskih združenj. Te organizacije lahko zagotovijo strokovno podporo, vključno s pravno pomočjo, ki poskušajo izpodbijati nepošteno SLAPP tožbe in preprečevati odpiranje sodnih postopkov zaradi razžalitev ali obrekovanj. Poleg tega lahko ravno tovrstne organizacije zagotovijo ključne storitve svetovanja, s katerimi novinarji in novinarke, kadar se soočajo s primeri nadlegovanja, dobijo podporo pri ohranjanju duševnega zdravja in dobrega počutja.

Izobraževanja za člane in različne javnosti, krepitev mreženja med člani in medijskim poljem ter povečevanje možnosti financiranja projektov za medije so ključne dejavnosti sindikatov in poklicnih organizacij. Naši intervjuvanci in intervjuvanke so te dejavnosti navedle kot pomembne kolektivne strategije za soočanje z avtoritarnimi populistami.

Poročilo o politikah

Manipulacije z medijsko vsebino: cenzura in nadzor nad informacijami

Novinarji in novinarke pogosto omenjajo manipuliranje z vsebino kot tisto grožnjo, ki jo predstavljajo populistične vlade. Poskusi **nadzora** ali **cenzure** novinarskega poročanja se kažejo na različne načine. Populistične vlade se pogosto nagibajo k uporabi »uskklajenih« ali »orkestriranih« metod namesto odkrite cenzure. V intervjujih v Sloveniji je respondent opisal prakso, ko je moral odgovorni urednik pregledati članke, v katerih so bile omenjene določene javne osebe, na zahtevo lastnika medija. Tovrstne prakse vodijo v »premeten sistem« (madžarski respondent) manipulacije z vsebino, ki deluje precej prikrito, a zelo učinkovito.

Politiki lahko urednicam_kom in novinarkam_jem izrazijo **pritožbe glede poročanja**, zahtevajo popravke ali izločitev določenih tem iz objave. Poleg tega **zahteve novinarjev, da bi pridobili podatke, ki so v javnem interesu**, pogosto niso uslišane, zato pridobivanje podatkov včasih traja več mesecev ali celo let, z namenom, da se odloži objava.

Vendar politično vmešavanje presega tovrstne poskuse **utišanja novinarjev**; intervjuvanci in intervjuvanke omenjajo usklajena prizadevanja, ki **vplivajo na vsebino medijev**. V Avstriji politiki ohranjajo tesne osebne stike z novinarji, po metodi »prijatelj – sovražnik« pa svojim novinarskim zaveznikom zagotavljajo ekskluzivne informacije, medtem ko kritičnim novinarjem preprečujejo, da bi dostopali do teh informacij.

V analiziranih državah so mnogi novinarji in novinarke zelo zaskrbljeni zaradi **erozije neodvisnega novinarstva zaradi političnih pritiskov**. Medtem ko v Avstriji politično neodvisnost pojasnjujejo kot del profesije ali »nič posebnega« (avstrijski_a respondent_ka) in navajajo primere, ko se je politično posredovanje izkazalo za uspešno, v državah, kot sta Madžarska in Turčija, kjer imajo populistične vlade več politične moči in trdnejšo oblast, intervjuvanci in intervjuvanke poročajo o intenzivnem omejevanju novinarske neodvisnosti.

Javne radiotelevizije so izdatno podvržene političnim pritiskom, čeprav se stopnje političnih pritiskov razlikujejo med državami. Novinarji in novinarke v Avstriji sicer čutijo pritiske, vendar se pred njimi v veliki meri »uspešno branijo«. Na Madžarskem javna radiotelevizija v veliki meri **deluje po navodilih vlade**, kar jo spreminja v platformo za širjenje propagande namesto v ustanovo novinarstva, zavezanega resnici. Novinarje, ki so zaposleni v javni radioteleviziji na Madžarskem, respondenti in respondentke v intervjujih pogosto označujejo kot »neprave« novinarje. Slovenska javna radiotelevizija se je soočala z enako usodo, ko je populistična vlada v programski svet zavoda imenovala posameznike, ki so bili jasno povezani s političnimi strankami, kar je

Poročilo o politikah

povzročilo ukinitve številnih oddaj, odhode novinark in novinarjev in velik pritisk na vse, ki so ostali in se upirali.

Strategije soočanja: Več novinarjev nas je v intervjujih opozorilo, da pritiski politikov na novinarje in novinarke pogosto niso neposredni, saj jih ustavijo že **uredniki in urednice**, ki tako dejansko postanejo »**varuhi_nje**« **novinark_jev pred zunanjimi pritiski**. To je pomemben način zaščite neodvisnosti novinark in novinarjev, zato uredniki_ce potrebujejo podporo **nacionalnih in mednarodnih strokovnih združenj**. Strokovna združenja lahko zagotovijo različne oblike usposabljanj in odprtih forumov, na katerih lahko uredniki in urednice izmenjajo svoje izkušnje, združenja pa jim lahko ponudijo dodatno pravno pomoč. Poleg tega so nekateri novinarji in novinarke poudarili pomen **uredniških statotov** pri krepitvi neodvisnosti uredništev in zaščiti uredniškega dela pred ekonomskimi ali političnimi vplivi.

Ena od inovativnih strategij, ki lahko preprečijo zunanje vmešavanje v novinarsko delo, je, da novinarji in novinarke **redno objavljajo informacije o poskusih političnih posegov** in si s tovrstno vidnostjo pridobijo podporo javnosti. Na Madžarskem je ugledna spletna novičarska platforma Index na svoji spletni strani objavila »barometer neodvisnosti«, ki je - ob presoji uredniške neodvisnosti in obsega zunanjega vmešavanja v notranje kadrovske odločitve - bralce in bralke obveščal o trenutni ravni svobode medija. Na Hrvaškem so novinarke in novinarji poudarili pomen spodbujanja kontinuiranega mreženja, medsebojnega izobraževanja in dialoga med različnimi poklici: medijskimi delavci, nevladnimi organizacijami, študenti in akademiki. Takšen je na primer Mednarodni multimedijski novinarski festival Media Fest, ki je organiziran na Hrvaškem.

Ostali novinarji in novinarke so opozorili na **vpliv lastnikov medijev na novinarsko vsebino**. Slovenski novinarji so na primer predlagali, da bi vpliv lastnikov omejili s **pisnimi navodili** ali pa bi lastnikom celo prepovedali vstop v uredništva. Hrvaški novinarji omenjajo objave preiskovalnih člankov na **spletnih straneh** novinarskih združenj ali sindikatov, saj se je na ta način možno izogniti odločitvam lastnikov, urednikov in oglaševalcev, ki bi želeli preprečiti objavo.

Lastništvo in zaposlovanje

Poleg posegov v novinarsko poročanje lahko politiki in lastniki **vplivajo na novinarsko delo tudi na organizacijski ravni**, kar ogroža zaposlovanje novih novinark in novinarjev ter celo samo preživetje medijev. Stopnje vmešavanja se sicer med državami razlikujejo. V Avstriji vmešavanje za večino novinarjev ni pomembno vprašanje, čeprav je zanje »afera Ibiza«ⁱⁱ opozorilo o nevarnostih »orbanizacije« medijske krajine. Na Madžarskem, v Turčiji in do neke mere tudi v Sloveniji (pod Janševo populistično vlado) pa je lastništvo medijev postalo eksistencialno vprašanje za novinarje. Kot je dejal eden od madžarskih

Poročilo o politikah

anketirancev: »Mislim, da danes na Madžarskem ni enega samega novinarja, ki bi šel v službo in ne bi pomislil na to, kdo je lastnik medija in kakšen vpliv ima«.

Medtem ko so neformalni politični pritiski na lastnike pogosto sredstvo za vpliv na medije, na Hrvaškem, Madžarskem, v Sloveniji in v Turčiji beležijo številne primere bolj drastičnih intervencij, ko politični akterji posredno ali neposredno prevzamejo **nadzor nad mediji** – s pomočjo lastnikov, ki so povezani s političnimi strankami. Na Madžarskem in v Turčiji, kjer so populistične vlade na oblasti že več kot desetletje, je to postal usklajen in sistematičen prevzem medijev, tako da je danes skoraj 80 %ⁱⁱⁱ oziroma 90 %^{iv} nacionalnih medijev prešlo v roke lastnikov, ki so povezani **z vlado**. Obenem so v najbolj skrajnih primerih **nenadoma in brez predhodnega obvestila ukinili nekatere medije**, kot je na primer ugledni časopis Népszabadság na Madžarskem, medtem ko so bili v Turčiji številni mediji ukinjeni z odloki v času izrednih razmer po poskusu državnega udara leta 2016.

Novinarji in novinarke nenehno poročajo o poskusih pritiskov, ki se na novinarske kolektive prenesejo **v obliki groženj z zaposlitvijo** vodstvu in urednikom. Ti ukrepi vključujejo prerazporeditve na druga delovna mesta, znižanje plač, delegiranja novih nalog in individualna ali množična odpuščanja. Novinarke in novinarji navajajo številne primere, kjer so spremembe lastništva vodila v odpuščanje vodij in urednikov na Madžarskem, v Turčiji, tudi v Sloveniji. Na izpraznjena mesta so postavljeni »servilni« ali s strankami povezani uredniki in novinarji, ki »sledijo strankarski liniji«, kar povzroči opazen premik medija v ustvarjanje propagandnih novičarskih vsebin. Praksa političnega vmešavanja in vplivanja je posebej razširjena v javnih radiotelevizijah, o **političnih imenovanjih** v javnih medijih poročajo celo v Avstriji.

Strategije soočanja: Novinarji in novinarke opozarjajo na vlogo **nacionalnih in mednarodnih novinarskih mrež, združenj ter sindikatov** pri zaščiti novinarskih pravic in spodbujanju neodvisnega novinarstva, zlasti v boju proti politično motiviranim odpuščanjem. Kolektivne akcije so v številnih primerih prinesle pomembne spremembe. Na primer, novinarji in novinarke dveh velikih madžarskih spletnih platform, Origo in Index, so v znak solidarnosti organizirali množične odhode s svojih delovnih mest, potem ko sta bila glavna urednika odpuščena zaradi političnih razlogov. V obeh primerih so uspešno **ustanovili alternativne medije**. Podobno so v Sloveniji zaposleni_e v javni radioteleviziji izvedli tri opozorilne stavke in s tem zavrli degradacijo medija, ki jo je izvajala vlada Janeza Janše. V Turčiji so številni ugledni novinarji in

Poročilo o politikah

novinarke ustanovili svoje (manjše) medijske hiše, tako da so izkoristili razpoložljiva digitalna orodja in platforme, s pomočjo katerih lahko dosežejo različne javnosti.

V Turčiji in na Madžarskem so novinarji poskušali doseči **finančno neodvisnost**, zato da bi zaščitili lastno avtonomijo. Nekateri madžarski novinarji so to dosegli tako, da so povečali lastniške deleže v lastnih medijih in s tem utrdili svoj položaj v lastniški strukturi medija. Podobno tudi v Turčiji številni novinarji poudarjajo pomen

financiranja, ki je posledica donacij, zlasti donacij mednarodnih virov, saj se jim tako ni potrebno zanašati na prihodke turških oglaševalcev. Financiranje s strani fundacij, kakor se je nekoč financiral časopis Feral Tribune na Hrvaškem, ponuja kratkoročno alternativo financiranju medijev, ki je utemeljen izključno na trženju oglasnega prostora in tako onemogoča vpliv podjetij, ki bi želeli vplivati na uredniško vsebino.

ⁱ Projekt POPBACK (št. pogodbe 462-19-080; spletna stran: popback.org) je financirala mreža NORFACE v okviru raziskovalnega programa "Democratic governance in a turbulent age (Governance)". Predlogi pričujočih politik izhajajo iz raziskave v okviru delovnega sklopa 3, ki so ga skupaj izvajali sodelavke in sodelavci z Univerze Loughborough v Londonu (VB), Univerze na Dunaju (A) in Mirovnega inštituta v Ljubljani (SLO).

ⁱⁱ Tako imenovana afera Ibiza je razkrila načrte nekdanjega populističnega podkanclerja Avstrijske svobodnjaške stranke (FPÖ), kako spremeniti lastniško strukturo največjega in najvplivnejšega tabloidnega časopisa v državi *Kronen Zeitung*, da bi v njem povečali lasten vpliv. V lastništvo medija bi pripustili »ruskega oligarha«.

ⁱⁱⁱ Mérték Média Monitor. 2019. "Fidesz-friendly media dominate everywhere." Dostopno prek: <https://mertek.eu/en/2019/05/02/fidesz-friendly-media-dominate-everywhere/>.

^{iv} White, B. 2018. Turkey: Elections in a Fake News Climate, Green European Journal. Dostopno prek: <https://www.greeneuropeanjournal.eu/turkey-elections-in-a-fake-news-climate/>.

Dodatne informacije o pričujočem informativnem dokumentu:

Paddy Smith, vodja oddelka za stike z javnostjo na Univerzi Loughborough, elektronska pošta: p.smith2@lboro.ac.uk.